

II. CONTEXT GEOGRÀFIC

Tenint en compte les premisses establertes amb anterioritat, el treball s'ha centrat en diversos centres importants en aquesta època on s'han localitzats estructures funeràries. S'ha de destacar que a la zona memfita, a les necròpolis d'Abusir, Guiza i Saqqara, els particulars s'enterraven molt a prop (fins i tot dins) dels recintes funeraris dels faraons de l'Imperi Antic. En la zona de Tebes, per un cantó, prop d'estructures de l'Imperi Mitjà, i per l'altre, prop de les vies processionals de Deir el-Bahari. El factor que destaca a l'hora d'escollir l'emplaçament de les tombes per part dels arquitectes saïtes va ser la ubicació de les grans necròpolis reials a Tebes. La primera és la zona de Deir el-Bahari amb la tomba de Mentuhotep II de l'Imperi Mitjà i el temple de Hatshepsut, i la segona, la zona de l'Assassif i Tebes Oest:

- La zona del Baix Egipte, encapçalada per la capital Sais (de la qual s'analitzaran les estructures que encara queden dempeus i les tombes reials a partir de la documentació aportada per viatgers) i, en general, d'altres localitats perquè els vestigis que en queden són pocs i dispersos. Heliòpolis és, juntament amb Memfis, un dels grans centres religiosos de la zona del Baix Egipte. Molts funcionaris i sacerdots es van enterrar en aquesta ciutat consagrada al déu sol. Memfis ha estat sempre un referent en el camp polític i religiós dins la història de l'Egipte faraònic. Durant la revifalla de la dinastia XXVI, es produeixen molts enterraments en aquesta zona en un intent de buscar un lligam amb altres èpoques passades glòries i seguint la tendència a l'arcaisme que es veu reflectida en l'art. A la Baixa Època, les necròpolis reials de l'Imperi Antic de Memfis continuaven essent indrets d'enterrament prestigiosos per a alts funcionaris i s'incorporen models monumentals del passat. La zona de Memfis la dividirem en tres subzones: Abusir, Guiza i Saqqara.
- La zona de l'Alt Egipte²⁶ en general té algunes tombes destacades, especialment a la ciutat sagrada d'Abidos. Tot i això, encara que les necròpolis fossin importants, les restes que en queden són poques.

²⁶ Queda exclosa la necròpolis d'Oxirinc, que té un apartat específic.

L'altre centre estratègic important era Tebes, especialment a la primera meitat de la dinastia, per continuïtat en el concepte de servei a la Divina Adoradora d'Amon. Psammètic I instaurà la seva filla Nitocris com a Divina Adoradora per controlar Tebes, i desenvolupà una política constructora important. Aquestes sacerdotesses es van enterrar dins el recinte de Medinet Habu i els seus majordoms a la zona de l'Assassif. Part de l'originalitat de les estructures funeràries trobades aquí es deu a la unió de dinastia XXV i XXVI a la necròpolis tebana i es veu en la construcció d'algunes tombes, que es daten a final d'època núbia o a començament d'època saïta.

- Els oasis, en especial els de Bahariya i Siwa. L'expansió del comerç a partir de la invasió assíria va portar prosperitat als oasis del desert occidental. A això cal afegir el fet que en època saïta es mantenien contactes amb la colònia grega de Cirene i una de les rutes utilitzades era la dels oasis. Així es va desenvolupar una important activitat arquitectònica per a enterrar els grans terratinents que s'havien enriquit gràcies al comerç del vi.
- La situació geogràfica d'Oxirrinc a la zona de l'Alt Egipte i connectada amb els oasis, especialment amb el de Bahariya. La importància estratègica de la ubicació d'Oxirrinc en aquesta ruta cap al desert occidental serà el motiu del desenvolupament de la ciutat a partir de la dinastia XXVI i de la presència de grans tombes de funcionaris. Tipològicament, però, es veurà que està més relacionada amb les tombes de pou de la zona d'Heliòpolis i Memfis.

III. CONTEXT HISTORICOARQUEOLÒGIC

La dinastia XXVI està molt lligada als esdeveniments que van tenir lloc al final de la dinastia XXV, durant el regnat dels faraons etiòps. En aquesta època el país no estava unificat, ja que els faraons etiòps controlaven la zona de l'Alt Egipte i els dinastes libis es van assentar a la zona del Delta. La debilitat de l'Imperi egipci es contraposava a la pujada d'una nova potència: els assiris, que des del segle IX havien donat mostres d'un desig d'expansió cap a la zona de Fenícia. A Egipte, Taharqa (690-664) va substituir el seu germà Xebitku en la lluita contra els assiris, proclamant-se faraó al 690 amb la cerimònia de la coronació a Memfis. Assaradó (681-669) va intentar envair Egipte sense èxit el 674, i fou derrotat per l'exèrcit a mans de Taharqa. Arran d'aquest esdeveniment, el rei Baal I de Tir s'alià amb Taharqa. Però Assaradó no es va donar per vençut i al 671 va capturar la ciutat de Memfis, gràcies a l'aliança que havia forjat amb els dinastes libis del Delta, contraris als faraons nubis, en un intent de fer-los fora. El rei assiri va nomenar Necaú I (672-664 aC.) com a rei d'Egipte en qualitat de vassall d'Assíria i inicià la línia dinàstica de Sais. Seguint la política de l'època, els governants portaven els seus fills a la cort assíria i així el futur Psammètic I va passar part de la seva joventut a Nínive, capital de l'Imperi assiri.

No obstant això, Taharqa no va desaparèixer de l'escena política i, el 669, va reconquerir Memfis. El successor d'Assaradó va ser Assurbanipal (669-627) el qual, en la primera campanya a Egipte, el 667, derrotà Taharqa. Aquest va haver de fugir a Núbia, on va designar com a hereu seu Tantamani (664-656), i va morir el 664.

Com els seus predecessors, Assurbanipal es va retirar a Nínive, ocasió que van aprofitar els dinastes del Delta per revoltar-se (665). Aquesta rebel·lió va ser sufocada pel rei assiri, que deportà Necaú a Nínive, i li retornà el càrrec poc temps després, declarà el seu fill Psammètic governant d'Atribis. A Tebes, Tantamani es mostrà tan agressiu com Taharqa, i reconquerí Assuan, Tebes i Memfis (664). Amb la presa de la ciutat, els assiris van ser expulsats d'Egipte i Necaú assassinat. Psammètic I (664-610 aC.) va pujar al tron, però la derrota el va obligar a sortir d'Egipte i fugir a Síria.

La reacció dels assiris no es va fer esperar. L'any següent Assurbanipal contraataca, es produeix el famós saqueig de la ciutat de Tebes (663 aC.) i és Tantamani el qui ha de fugir a Núbia. Aprofitant que Assíria tenia problemes amb Babilònia, el 653 Psammètic expulsà els assiris definitivament, amb el suport del monarca Giges de Lídia.²⁷

Psammètic I va afrontar diversos problemes: d'una banda va haver d'unificar el regne tenint en compte l'erosió ocasionada per l'oposició del sacerdoti de Tebes i dels dinastes libis que havien fugit.

Des d'època de Taharqa, dos individus prominents eren les autoritats espirituals i polítiques de Tebes: l'un com a l'instrument del faraó que no residia a Tebes, amb el càrrec d'alcalde de la ciutat, i l'altre, com a l'autoritat moral reconeguda, en el paper de Divina Adoradora d'Amon, sacerdotessa màxima del déu nacional d'Egipte i detentora de molts béns i poder.

Montuemhé, quart profeta d'Amon i alcalde de Tebes, controlava un territori d'Elefantina a Heracleòpolis. Al càrrec sacerdotal que ocupava cal afegir-hi el poder polític que tenia com a representant del faraó a la zona de l'Alt Egipte, i a més era comandant de l'Alt Egipte i príncep de la ciutat, entre altres títols. Per a intentar contrarestar el creixent poder que començava a demostrar Montuemhé, Taharqa va potenciar la institució de les Divines Adoradores d'Amon. El seu origen s'ha de buscar durant la dinastia XVIII, amb el títol d'Esposa del Déu, que retia culte a Amon a Tebes i legitimava el faraó per governar. La Primera Esposa d'Amon va ser Amosis Nefertari, mare d'Amenhotep I. Amb aquest títol, tenia sota el seu comandament les sacerdotesses i les Divines Adoradores.

A partir del Tercer Període Intermediari, els títols de Divina Adoradora i Esposa d'Amon s'uneixen sota la mateixa persona de sang reial: la filla del faraó. Aquest càrrec tenia com a funció donar culte en nom del rei, i així confirmar el dret diví a governar i el seu poder era gran, ja que podien consagrar monuments, donar culte i fer ofrenes a la divinitat. A canvi del poder polític i religiós, havia de romandre verge²⁸ i adoptar la seva successora. Taharqa va fer que la seva filla, Amenirdis II, fos escollida com a esposa divina

²⁷ La presència d'un contingent militar grec reafirmaria la tradició narrada per Heròdot sobre els "homes de bronze", referint-se als mercenaris caris i jonis.

²⁸ Simbòlicament, les Divines Adoradores es casaven amb Amon.

d'Amon. D'aquesta manera s'assegurava el suport d'aquesta institució, així com dels beneficis que li aportava.

Psammètic I va obligar la Divina Adoradora Xepenupet II i la seva successora Amenirdis II a adoptar²⁹ la seva filla Nitocris. El poder que tenia la Divina Adoradora no era només religiós (control del sacerdoci), sinó econòmic (donació de terres, pa, llet, pastissos, cervesa, bestiar, oques i més menjar)³⁰ i polític (era la representant del faraó a l'Alt Egipte i, pel càrrec sacerdotal, vigilant de l'ordre establert pels déus). Cada faraó col·locava una filla seva en aquest càrrec, i així aconseguia controlar la zona de la Tebaida, mentre ells residien al Delta.

Els administradors dels estats de les Divines Adoradores són ara de Sais i estan al capdamunt de l'administració. La importància que tenen es veu en la grandesa i riquesa de les seves tombes. Algunes s'han anomenat com a palaus funeraris, especialment les més grans (Pabasa, Petamenope, Sesonquis). En paraules de N. Thomas,³¹ "Els nobles semblen haver estat els veritables governants de Tebes i la seva preeminència queda reflectida per la naturalesa costosa de les seves tombes".

En matèria de política exterior, s'havia de reorganitzar l'exèrcit perquè les fronteres no eren segures. Psammètic va intensificar els contactes diplomàtics amb altres potències i el resultat va ser la presència de mercenaris (caris, jonis, jueus, fenicis i beduïns xasu). Els soldats estrangers tenien una doble funció: per una banda garantien la seguretat de la frontera contra atacs externs i, d'altra, equilibraven la presència de guerrers nadius. La constatació d'aquest fenomen la tenim en l'obra d'Heròdot, que ens parla d'"homes de bronze", fent referència als guerrers grecs, per la cuirassa i l'armament de bronze. Per reforçar el sistema de defensa, Psammètic va ordenar la construcció de diverses guarnicions en emplaçaments estratègics: Elefantina al sud (per controlar l'amenaça cuixita³²), Dafne, al nord-est (tot i haver derrotat els assiris,³³ aquesta amenaça era latent), i a l'oest (va fer una campanya

²⁹ Estela de l'adopció de granit vermell que va ser trobada el 1897 per G. Legrain prop del temple de Seti II al pati del temple d'Amon-Re a Karnak.

³⁰ Rebia donacions personals de farina per part del faraó i de pa del Baix Egipte.

³¹ THOMAS, *Saite tombs*, p. 7.

³² Tantamani torna a recuperar la Tebaida, però Psammètic lluita contra ell i l'expulsa. Els faraons de la dinastia II de Cuix, descendents de la dinastia XXV faraònica, es van refugiar a Napata davant el perill assiri i el posterior atac de Psammètic I.

³³ Posteriorment, l'amenaça serà per part de babilonis i perses.

contra Líbia per prevenir el retorn dels dinastes del Baix Egipte). El control de la Tebaida es va produir amb el reemplaçament d'oficials tebens per soldats procedents del Delta i homes de confiança del faraó.

En l'àmbit de la política interior i un cop sufocats aquests intents d'invasió, el principal problema era la feblesa econòmica del país, provocada en part perquè l'autoritat provincial estava en mans de famílies que conserven el càrrec de manera hereditària i alguns estaments, com el clergat, gaudien de privilegis. Per tal de pal·liar la situació, els sacerdots van perdre el benefici d'un terç de la producció de les terres i van passar a rebre un sou de l'Estat.

El següent pas va ser reformar l'administració i centralitzar-la, i potenciar així el paper de les ciutats. Els canvis ocasionats van provocar la desaparició de les grans famílies que acumulaven en les seves mans riqueses i poder, en un sistema gairebé feudal. L'augment d'importància de les ciutats va venir marcat també per les relacions comercials. Els dinastes de Sais inicien un període d'obertura i s'alien políticament i militarment amb les noves forces del Mediterrani. Amb els fenicis,³⁴ per la navegació i el comerç, i amb les poleis gregues en col·laboració militar i política. Les relacions comercials que s'estableixen provoquen un enriquiment de les ciutats existents i la creació d'altres, com la colònia dòria de Cirene i la de Nàucratis (la moderna El Nibeira), a la branca canòpica del Nil. Per poder allotjar la gran quantitat de grecs que van arribar a Egipte, en temps de Psammètic I es va fundar Nàucratis. Estava situada al Delta, prop de Sais, i la majoria dels seus habitants eren mercenaris que havien ajudat el faraó a aconseguir la unitat d'Egipte i a expulsar els enemics assiris. Tot i que les fonts³⁵ ens parlen de la fundació de la ciutat en època d'Amasis, és una colònia milèsica situada en un emplaçament estratègic per les comunicacions internes i externes del país. L'autonomia de què gaudia Nàucratis queda palesa en les seves lleis, els seus déus i magistrats, tot i que l'última paraula sempre la tenia el faraó.

Per reforçar el paper del sobirà després d'una època de govern estranger i legitimar-lo en el tron, les teories religioses entorn de la figura del monarca constituïen un paper molt important. A Egipte la base de l'ordre social

³⁴ Aquest moment és el punt àlgid de la colonització fenícia al Mediterrani.

³⁵ Hi ha un document egipci que la denomina com la "vila dels caris".

era el concepte de la reialesa divina que donava al faraó un rol acceptat universalment, no només per governar el territori sinó per mantenir el cosmos.

Per tal d'obtenir el suport dels déus i expressar la devoció que sentien per ells, Psammètic i els seus successors van realitzar treballs arquitectònics en llocs sagrats, especialment al Delta.³⁶ Per reforçar el paper del sobirà³⁷ després d'una època de govern estranger i legitimar-lo en el tron,³⁸ s'edificava en quantitat, tal com era preceptiu des de l'època dels primers faraons. En les construccions van buscar la inspiració, que no la còpia, en l'Imperi Antic (l'Edat d'Or per excel·lència de la civilització faraònica), l'Imperi Mitjà i l'Imperi Nou. És una tendència arcaïtzant però combinada amb la invenció en materials i iconografia a les estàtues i una re-interpretació en relleus de tombes privades de Tebes. Aquesta devoció pels indrets antics que els lligués a èpoques glorioses no era només patrimoni dels faraons. L'elit de la societat saïta enterra els morts en emplaçaments carregats d'història i prop de monuments de l'Imperi Antic, del qual els saïtes prenen el model. Aquestes tombes d'alts dignataris s'ubicaven en espais que comportessin un lligam amb el passat.

Psammètic va conservar Sais, ciutat protegida per la deessa guerrera Neit, com a residència i necròpolis reials. Aquesta ciutat datava dels primers temps i els diferents sobirans saïtes es van dedicar a embellir la ciutat i a construir-hi. El temple dedicat a la deessa Neit, patrona de Sais, es modificà i s'engrandí. Va potenciar altres ciutats, com Memfis, a la qual va traslladar la capital econòmica, i recobrà el paper de metròpolis política i administrativa. És per això que hi ha una necròpolis de funcionaris i nobles important a la ciutat de la muralla blanca. De fet s'ha especulat amb la idea que potser les tombes de pou grans a Memfis són més tardanes que les tombes monumentals de l'Assassif, com a reflex del canvi de poder del sud (Tebes) al nord (Memfis), en especial a partir de mitjans de la dinastia.

El final del regnat de Psammètic I ve marcat per l'aparició de noves potències que posen en perill l'estabilitat política del Pròxim Orient. A la zona propera a Assíria apareixen noves forces que en fan perillar l'hegemonia. Ciàxares funda l'Imperi mede i Nabopolassar, rei de Babilònia, l'Imperi

³⁶ Per les causes expressades anteriorment no es conserven restes, tot i que Heròdot ens en parla.

³⁷ JOSEPHSON i ELDAMATY, *Catalogue général*, p. 109.

³⁸ NAGY, *AcAnt*, 21, p. 53-64.

neobabiloni. A aquestes forces cal afegir-hi l'aparició en escena dels escites,³⁹ procedents del Caucas, que saquegen l'Imperi assiri i avancen cap a Egipte, tot i que Psammètic els atura comprant-los amb regals. El faraó, davant la nova situació política, acaba aliant-se amb Assíria contra els babilonis i els medes. D'aquesta manera tenim dos grans blocs: Ciàxares i Nabopolassar, per una banda, enfrontant-se amb Assur-uballit II i Psammètic I. Els enfrontaments van provocar primer la caiguda d'Assur (614 aC.) i després la de Nínive⁴⁰ (612 aC.), anunciant el final de l'Imperi assiri. El 608, amb el rei assiri Assur-uballit II l'Imperi assiri va desaparèixer deixant un buit que ocupà l'Imperi babilònic.

Mort Psammètic I se l'enterra a la necròpolis reial de Sais, a l'interior del recinte del temple dedicat a Neit. Des de finals de l'Imperi Nou els reis fan monuments funeraris en tombes capelles dins el pati del temple per raons de seguretat i reflex de la dependència i devoció dels déus. Els vestigis d'aquesta necròpolis són inexistents, però ens queda el relat dels historiadors clàssics.

El seu successor va ser Necau II (610-595 aC.), a qui els historiadors grecs representen com un monarca poc brillant, en comparació amb el seu pare, tot i que durant el seu curt regnat es va viure un període de grans esdeveniments. L'ambició de Psammètic I, per tal de tornar a recuperar l'antic imperi asiàtic egipci, és continuada per part de Necau. Així, envaeix els territoris de Palestina aliant-se amb Nínive i mata Josías de Judà a Megiddo (609 aC.) i fixa la frontera a l'Eufrates. Instaura en el poder com a rei de Judà Joaquim i dóna un impuls a la flota egípcia per intentar derrotar Babilònia, però Nabucodonosor venç els egipcis a Carquemix i es perden les possessions de Síria-Palestina.

Les relacions comercials amb Grècia continuen de manera pacífica, i s'inicia un període de grans contactes comercials, especialment amb els fenicis. Heròdot⁴¹ parla d'un possible viatge realitzat pels fenicis per ordre de Necau amb finalitats comercials. Salpant del Mar Roig, vorejant tota la costa d'Àfrica, es va acabar al Mediterrani, passant per l'estret de Gibraltar; tot i que alguns historiadors posen en dubte aquest periple, se n'accepta l'autenticitat.⁴²

³⁹ Pobles nòmades que venien del Caucas, anaven a cavall i es desplaçaven amb carros amb tota la població.

⁴⁰ La caiguda de Nínive el 612 fou vaticinada pel profeta de l'Antic Testament, Nahum, el qual la compara amb la de Tebes (663).

⁴¹ HERÒDOT, *Històries*, IV, 42.

⁴² PADRÓ, *Estrecho de Gibraltar*, p. 707.

Pel que fa a la política interior, va crear una xarxa de canals al Delta, i un canal navegable per unir el Nil i el mar Roig pel uadi Tumilat, que no va acabar. El projecte va ser finalitzat pel monarca persa Darius I, que va acabar la construcció del canal.

El regnat de Psammètic II (595-589 aC.) es destaca per una intensa activitat de política exterior. Quatre anys després que accedeixi al tron, a Palestina⁴³ l'exèrcit situa la frontera més al nord en un moment de debilitat de l'Imperi babilònic. A la frontera sud, i amb ajut de mercenaris grecs,⁴⁴ fa front al perill que suposaven els reis de la dinastia II de Cuix, ja que no van renunciar a tornar a envair Egipte. Psammètic II ataca Napata (591), i obliga el sobirà nubí Aspelta a fugir, dirigir-se cap a la quarta catarata i fundar-hi el regne de Mèroe. En aquest moment cal situar l'inici de la *damnatio memoriae* contra els faraons etiòps de la dinastia XXV i contra els mateixos nubis. És en aquest moment quan el déu Set es representarà amb la pell de color negre, assimilant així els nubis amb el concepte de maldat del déu Set.⁴⁵

En aquesta època es construeixen temples de culte mortuori pels animals sagrats a Memfis i per un desig general de ser enterrat prop dels centres de culte es desenvolupen grans cementiris per a rics i pobres amb catacumbes d'enterrament. Aquí s'han de situar les tombes de nobles com Hor, Neferibresaneit i altres prop del Serapeu.

Àpries (589-570 aC.) reocupa Palestina i Sidó i s'alia amb Sedecias de Judà, mentre que Nabucodonosor II destrueix Jerusalem (586 aC.) i conquereix Tir (573 aC.). Àpries, llavors, es dirigeix cap al seu territori, on ha de sufocar una rebel·lió a Assuan, i concentra els esforços a la frontera oest. Líbia es veu amenaçada per la política expansionista grega, especialment pels doris a Cirene i Àpries decideix aliar-se amb el rei libi Adikran. Com que la major part de l'exèrcit egipci estava format per mercenaris grecs i no volia que hi hagués una confrontació entre hel·lens, envia a lluitar soldats egipcis. La derrota d'Àpries a Irasa en provoca l'enderrocament i l'ascens al tron del seu general Amasis (570-526 aC.). Tot i que Amasis ja havia estat al servei del faraó

⁴³ Probablement va realitzar un pelegrinatge al santuari egipci situat a Biblo.

⁴⁴ D'aquesta època corresponen els graffitis trobats als colossos d'Abu Simbel, per part de soldats caris i la presència del general Potasimte.

⁴⁵ Du BOURGUET, *27th Congress of Orientalists*, p. 144-145.

Psammètic I com a general a Núbia, l'ascens al tron és degut a la rebel·lió provocada per la derrota a Irasa.

Durant el regnat d'Àpries es produeix un fet molt peculiar entre els nobles egipcis. Era costum de la dinastia XXVI que els nobles i funcionaris tinguessin noms basilòfors, és a dir, que comptessin amb part del protocol del faraó regnant entre el seu propi nom. Alguns exemples són Uahibremen o Neferibresaneit, que fan referència al faraó Àpries el primer i Psammètic II el darrer. Aquest fet ha ajudat a datar alguna tomba.⁴⁶

Pel que fa a Amasis, aquest faraó ha estat vist per les fonts com un monarca filohel·lè, perquè potencia les aliances amb poleis gregues com Cirene o Samos. Dins del territori egipci, la ciutat de Nàucratis va rebre un impuls molt gran, concentrant el comerç i donant avantatges als comerciants.

L'altra gran ciutat beneficiada per aquesta política comercial i constructora va ser Memfis, amb gran presència d'estrangers.⁴⁷ Durant el regnat dels darrers monarques de la dinastia XXVI, la ciutat de Memfis va experimentar un embelliment degut a la política constructora dels governants. La ciutat de la Muralla blanca es va veure més afavorida, fins i tot, que la mateixa capital de Sais. Amasis engrandeix el temple de Ptah a Memfis, amb diferents construccions. Una d'aquestes era un portal de granit amb representacions del monarca entrant dins el santuari.

També és en aquest moment quan es pot veure un canvi en les estructures funeràries dels funcionaris. A la segona meitat de la dinastia, les tombes monumentals de l'Assassif es redueixen de mida i, en canvi, les que se situen a la zona de Memfis i les necròpolis pròpies (Abusir, Saqqara, etc.) experimenten un creixement i una ampliació d'estructures.

Una de les zones que va conèixer un desenvolupament important sota el regnat d'aquest faraó va ser l'oasi de Bahariya. La zona dels oasis, en especial el de Bahariya, havia guanyat en importància des de final de la dinastia XXV. Soldats i oficials es van enviar a aquesta zona a poblar-la i a potenciar-la, però havia de ser governada des d'Abidos. El contingent militar era important perquè els territoris del desert occidental havien estat una zona conflictiva i calia reforçar la frontera per la banda occidental. Quan el faraó Àpries envià Amasis,

⁴⁶ Un exemple el tenim a la tomba número 1 de la Necròpolis Alta d'Oxirrinc, on s'ha localitzat un sarcòfag amb el cartutx de Uahibre.

⁴⁷ En aquest moment a Egipte hi ha colònies síries, fenícies, jueves i gregues.

com a cap de l'exèrcit, al desert occidental per defensar els interessos egipcis davant els grecs i els libis, se'n va adonar que s'havien de potenciar. Geogràficament, era una zona estratègica com a porta del desert.

El contingent civil és el que va fer prosperar aquesta zona, especialment arran de l'agricultura. Per potenciar els oasis es van realitzar obres d'irrigació subterrànies, que van aconseguir que s'enriquís l'agricultura, potenciant especialment el conreu del vi. Durant la dinastia XXVI, Egipte es converteix en un país exportador de vi a la Mediterrània, especialment amb el vi produït a l'oasi de Bahariya.

La prosperitat que va provocar es pot veure en la proliferació de tombes decorades. De no tenir tombes passa a tenir-ne cinc d'inscrites i dues anepigràfiques, amb similituds arquitectòniques. La riquesa decorativa, tenint en compte que les persones enterrades no tenien càrrecs polítics i molts d'ells tampoc en tenien de religiosos, ens fa pensar en terratinents enriquits amb la producció de vi.

Pel que fa a la política exterior, Amasis ha de fer front a un atac per part dels babilonis de Nabucodonosor, potser com a revenja per l'antiga aliança d'Egipte i Assíria contra Babilònia, o aprofitant el canvi de monarca.

En l'escenari del Mediterrani i el Pròxim Orient apareix una nova potència en ascens que guanya terreny als babilonis i als grecs: Pèrsia.⁴⁸ Per tal de fer-los front, es crea una aliança entre Amasis, el rei Nabònid de Babilònia, Cres de Lídia i Esparta. Poc a poc, Cir II va desmembrant l'aliança i fa presoner Cres de Lídia (546 aC.) i posteriorment Nabònid de Babilònia (539 aC.). Amasis es va aliar amb Polícrates de Samos però el pacte va trontollar perquè Polícrates va canviar de bàndol i es va aliar amb Pèrsia; i Fanes d'Halicarnàs, que tenia una important posició entre els mercenaris d'Amasis, va posar-se al servei de Cambises i el va traïr, i així va desaparèixer el darrer escull que constituïa el faraó Amasis.

El darrer representat del poder faraònic és Psammètic III (526-525 aC.), que va regnar en un moment difícil. Sota la dinastia aquemènida, l'Estat persa es converteix en una entitat imperialista amb ambicions cap a l'Occident, cosa que va fer que topés inevitablement amb els egipcis. La debilitació d'Egipte va

⁴⁸ La derrota del rei mede Astiages al 554 és el moment que marca el naixement de l'Imperi persa per part de Cir II.

facilitar l'entrada al poder dels perses. El seu exèrcit, especialment el cos dels arquers, va contribuir a la conquesta del país. El rei persa Cambises no trobà oposició en el seu camí cap al Sinaí, guiat pels beduïns xasu i organitzà un atac a Egipte. Psammètic III no va poder fer front a la superioritat persa. Va intentar frenar l'avanç persa a Pelusi, però l'exèrcit comandat per Cambises II (528-522) el va vèncer i va haver de retirar-se a Memfis. Psammètic III va ser fet presoner i deportat a Susa, Cambises es coronà faraó, inaugurant la dinastia XXVII i convertint Egipte en una satrapia de l'Imperi persa. Poc podia fer Psammètic III quan fins i tot l'aristocràcia egípcia⁴⁹ donava suport als perses i la guarnició jueva a Elefantina també. Hem de recordar que els antics privilegis de l'aristocràcia havien estat suprimits i això era un motiu d'enfrontament entre l'Estat egipci i les poderoses antigues famílies.

Tot i que les fonts presenten Cambises de manera desfavorable, les evidències arqueològiques egípcies ens mostren que va ser un governant ansiós per no ofendre els egipcis i respectuós dels seus costums. Segons la tradició que ens arriba pel relat d'Heròdot, el rei persa va matar un toro Apis⁵⁰ en un atac de còlera. S'ha de recordar que el toro Apis era considerat un déu en si mateix, com a fill d'un raig del déu Re, que fecunda una vaca i que presenta una sèrie de característiques que el fan únic. La falsedat d'aquest fet queda provada amb les mostres de continuïtat de culte als animals sagrats com el toro Apis a Memfis i les sepultures de toros Apis al Serapeu en època de Cambises II.

⁴⁹ Un sacerdot de Sais, Udjahorresne, va donar suport a aquest sobirà i fins i tot el va alligonar sobre els costums egipcis. “Jo vaig compondre la seva titulatura, a saber, el seu nom de rei de l'Alt i del Baix Egipte, MestyuRe”.

⁵⁰ Acte que constituïa un sacrilegi per als egipcis, ja que s'estava aniquilant amb la vida d'una divinitat.

IV. ESTUDI ARQUITECTÒNIC I ARQUEOLÒGIC DE LES PRINCIPALS NECRÒPOLIS SAÏTES

1. BAIX EGIPTE

A. SAIS

Al Delta, la principal necròpolis era a la ciutat de Sais, capital del nomos V del Baix Egipte, a la banda dreta de la branca Roseta, al nord de l'actual ciutat de San el-Haggar. L'antiga capital d'Egipte durant la dinastia XXVI mai ha estat sistemàticament explorada. Les raons d'aquesta manca de dades arqueològiques són degudes a problemes de caire tècnic i humà. Per una banda, l'augment del nivell de la capa freàtica i el bradisisme dificulta els treballs d'excavació i, alhora, de conservació de les restes antigues. D'altra banda, la utilització dels antics monuments com a pedrera per a construir edificis més moderns i l'ús del material orgànic procedent de les excavacions com a sebakhim, adob per als camps de conreu, en dificulta la conservació.

Tot i això, es pot deduir per les fonts literàries de l'antiguitat i d'altres de més recents, que els sobirans d'època saïta van construir el cementiri reial a la capital.

a. Tombes reials

Els enterraments reials van experimentar una evolució que els va portar des de les piràmides de l'Imperi Antic fins als hipogeus excavats a la roca a la vall dels Reis, a Tebes Oest. Posteriorment, la tipologia funerària reial va canviar i aquest fet es pot constatar a Tanis, on a principis de la Baixa Època es va desenvolupar un nou tipus de tomba reial: la capella sepulcral dins el recinte del temple.⁵¹

El Tercer Període Intermediari va estar marcat per la inestabilitat política, lluites entre diferents faccions i l'empobriment de l'economia, que va conduir a la població a èpoques de pobresa i malestar general. Un dels fets que assenyalen

⁵¹ S'ha de dir que aquest tipus d'enterrament no és una prerrogativa reial ni es limita a la zona del Delta. A la dinastia XXII, a Memfís, hi ha grans sacerdots enterrats dins el recinte del temple de Ptah.